

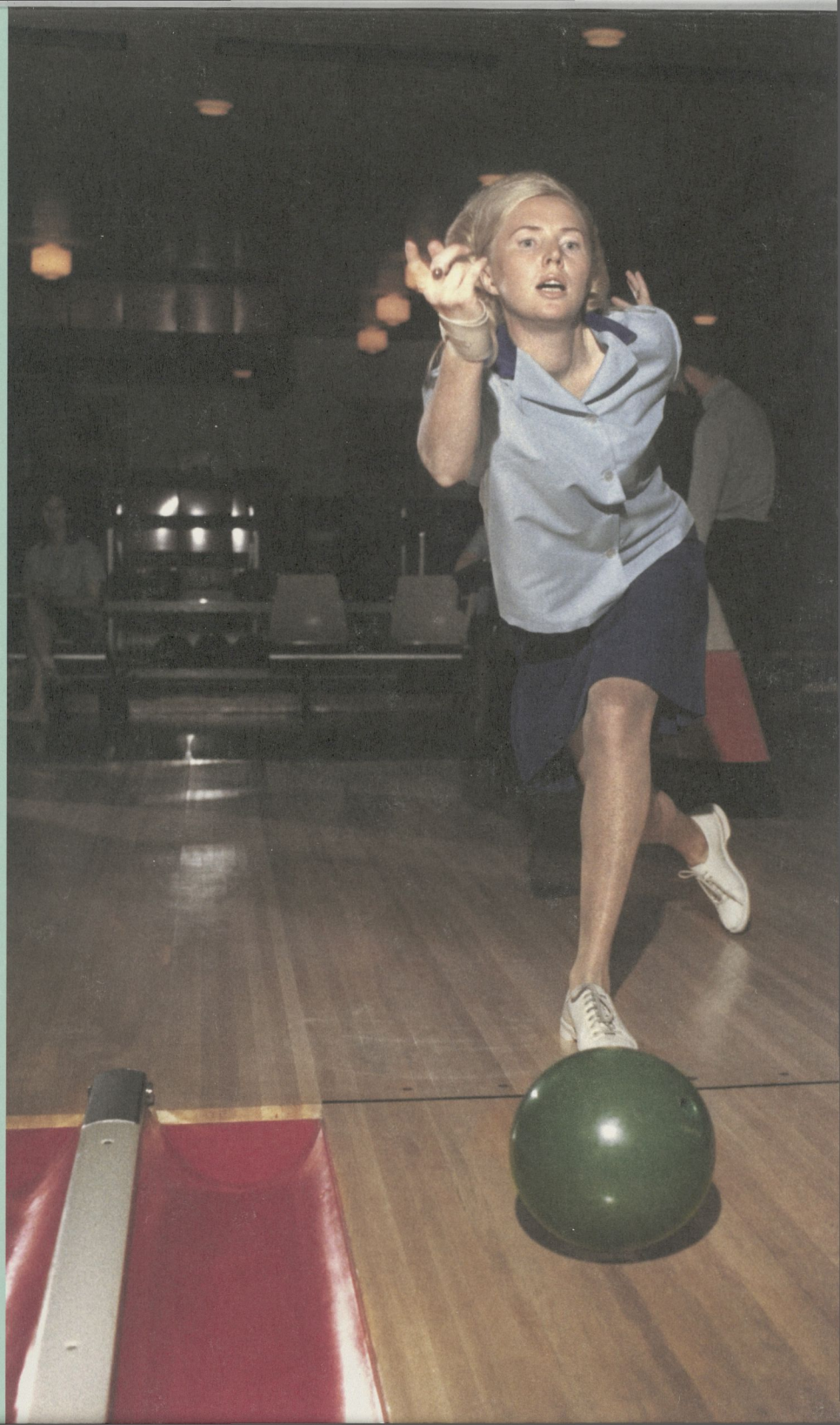
LEKAR OCH SPEL FATABUREN

LEKAR OCH SPEL

FATABUREN

2014

2014

LEKAR OCH SPEL

Red. Dan Waldetoft

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN – Nordiska museets och Skansens årsbok – är en skatt av kulturhistoriska artiklar som har publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Samfundet Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2014
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Redaktör Dan Waldetoft
Medredaktör Kristina Lund
Bildredaktörer Jonas Hedberg och Marie Tornehave
Översättning till engelska Alan Crozier
Omslag och grafisk form Lena Eklund, Kolofon
Omslagsfoto KW Gullers, © Nordiska museet

Tryckt hos Göteborgstryckeriet 2014
ISSN 0348 971 X
ISBN 978 91 7108 572 6

Starwarslego och cowboybratz

Om leksaker, kön och ålder

KARIN GÜNTHER arbetade med projektet *Barn tar plats*, som finansierades av Statens kulturråd, vid Nordiska museet och Mångkulturellt centrum 2007–2008. Hon har en magisterexamen i etnologi.

VAD BERÄTTAR LEKSAKER om sin samtid och om de barn som har lekt med dem? Hur fungerar leksaker som identitetsskapande i barns lek i relation till kön och ålder?

Starwarslego och en Bratzdocka med cowboykläder – Nordiska museet fick 2008 ett trettiotal nya leksaker till sin leksakssamling. Leksakerna samlades in i samband med projektet *Barn tar plats* som genomfördes i samarbete med Mångkulturellt centrum 2007–2008. Förutom de insamlade leksakerna dokumenterades barns vardag i olika områden i Stockholms län genom intervjuer, teckningar, uppsatser och fotografier. Just Bratzdockan och Starwarslegot fick sin plats i museets samlingar eftersom de önskades i julklapp av en åttaårig pojke och en åttaårig flicka julen 2007.

Ungefär 150 barn mellan 8 och 11 år intervjuades i projektet om sin fritid, sina lekvanor och sin närmiljö. Barnen bodde i olika typer av områden och studien hade ett jämförande perspektiv. Områdena omnämns med de fiktiva namnen Söderorten, Norrorten, Villastaden, Bruksorten och Småstaden. Projektet är en uppföljning av en studie som genomfördes vid Nordiska museet i slutet av 1970-talet av etnologen Eva Lis Bjurman. Hon intervjuade barn

Bild från projektet
Barn tar plats.
Foto: Jessika Wallin,
© Nordiska museet.

Bratzdocka inköpt från ett av barnens julkappsönskelista.
NM.0329403A-P. Foto: Nordiska museet.

i två villaområden och två höghusområden i Stockholm och kunde konstatera att det fanns stora skillnader i »arbetarbarnens« och »borgarbarnens« liv, lekar och fostran. Liknande resultat framkommer i den nya studien.

Nordiska museet har närmare 15 000 leksaker i sina samlingar. De flesta är både exklusiva och dyrbara. Hemgjorda träleksaker återfinns också i samlingen, men allra vanligast är leksaker från 1800-talets borgerliga hem. Däremot är det ont om leksaker från 1970-talet fram till vår tid. Man talar om luckor i museernas samlingar, men luckorna går inte att fylla med ett representativt utbud från vårt snabbt föränderliga prylsamhälle. Då blir de enskilda föremålen desto viktigare.

Några av de insamlade föremålen är direkt knutna till fyra barn i

Starwarslego inköpt från ett av barnens julklappsönskelista.
NM.0329364+. Foto: Nordiska museet.

Villastaden och fyra barn i Norrorten. Dessa barn har haft en särskild roll i projektet då de har följts under en längre tid. De har själva valt ut föremål som de tycker representerar dem. Till exempel kläder, ett mangaseriealbum, handmålade Warhamnergubbar, dörrskyltar och en nalle.

I Söderorten har en hel skolklass engagerats i föremålsinsamlingen. Barnen fick i uppdrag att välja ut ett föremål som de tyckte berättade någonting om dem själva och om samtiden. Till varje föremål finns en teckning och en beskrivning av hur man använt föremålet samt en motivering till varför man vill att föremålet ska bevaras. Barnen tilltalades av att deras saker skulle bevaras för framtiden. En pojke skänkte till exempel fotbollskort med en förhoppning om att hans favoritspelare ska bli ihågkomna av framti-

da generationer, att: »Människorna i framtiden ska komma ihåg hur bra de var.« Flera barn motiverar sina val med: »Mina barnbarn ska kunna se dem på museet i framtiden.«

Den tredje typen av föremålsinsamling som genomfördes inom projektets ram består av nyinköpta leksaker. Dessa leksaker sparas i sina originalförpackningar. Julklappsönskelistor från elever i andra klass i Småstaden utgjorde underlag för inköpen. Varje inköpt föremål har sparats med information om vem som har önskat sig leksaken. Till föremålen finns också kompletterande uppgifter från barnen om de fick den önskade leksaken.

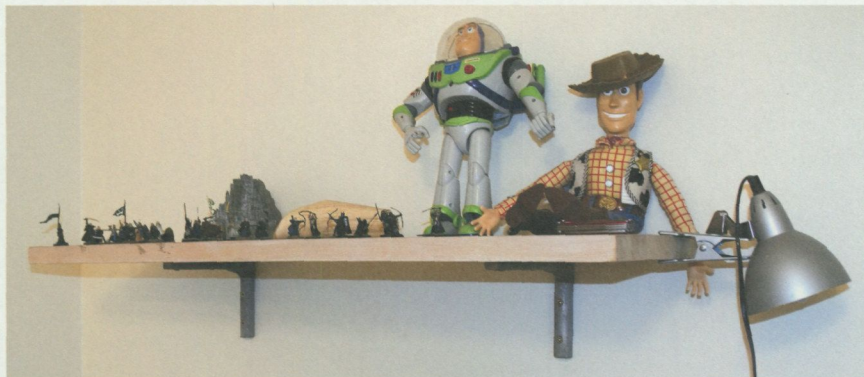
I alla de leksaker som barnen har omkring sig finns en mängd berättelser, strukturer och identifikationsmöjligheter som barnen bygger sin föreställningsvärld kring. Genom att studera leksaker kan man bland annat studera vuxnas syn på barn, samhällets syn på pojkar och flickor, stil, smak, konsumtionsmönster och kommersialism samt barns lek och inspirationskällor.

Texten fokuserar på hur barnen använder leksaker som en del i sitt identitetsskapande, närmare bestämt på två teman som återkommer i intervjuerna: barnens funderingar kring ålder och kön.

»Mina leksaker« – passiva flickor och aktiva pojkar?

De barn som ingick i studien och vars julklappsönskelistor låg till grund för föremålsinsamlingen önskade sig leksaker som sammanföll med de produkter som riktade sig till deras kön. Därmed var leksakerna lätta att hitta i leksaksaffärerna. En av de största butikskedjorna vid tiden för insamlingen hade en sökfunktion på sin hemsida där »pojke« eller »flicka« skulle anges. Till exempel gick det inte att hitta en dockvagn om sökningen var inställd på »pojke«. Kombinationen »flicka« och dockvagn resulterade däremot i tre rosaskimrande träffar.

De flesta saker som tillverkas för barn riktar sig till antingen flickor eller pojkar. Det gäller allt från bebisleksaker till sparkcyklar, som säljs i en rosa modell för flickor och en blå för pojkar, eller, som det uttrycktes i en annons för en stor sportbutikskedja, i

Övre bilden. Leksaker som inredning: fint uppradade figurer på en hylla hemma hos ett av barnen.

Flickors lek - könsrollerna återspeglas i leksakerna.
Foton: Jessika Wallin, © Nordiska museet.

en »killfärg« och en »tjefärg«. Budskapet till barnen blir att pojkar och flickor är olika och att de bör leka med olika saker.

Leksaker har alltid varit könsrollspräglade och en spegel av de vuxnas arbetsfördelning. Framför allt gäller det leksaker som föreställer hem- och yrkesliv. Flickornas leksaker relaterar ofta till en inre, privat sfär, medan pojkarnas leksaker i högre utsträckning speglar det offentliga och utåtriktade. Det är bara utseendet på fordonen, vapnen, köksredskapen och dockorna som har förändrats genom århundradena. Eva Lis Bjurman noterade en tydlig skillnad mellan pojkarnas och flickornas leksaker i sin studie vid slutet av 1970-talet. Hon konstaterade att flickorna och pojkarna nästan inte hade några gemensamma saker.

I Nordiska museets insamling av julklappsönskelistor 2007 önskade sig de åttaåriga pojkarna och flickorna olika saker i julklapp, men på teckningarna »Mina leksaker«, som äldre barn i ett annat område har ritat, var flickornas och pojkarnas favoritsaker i stort sett desamma. De här barnen hade vuxit ifrån leksaker som dockor och bilar och var mer intresserade av prylar som riktade sig till båda könen. Däremot fanns skillnader i hur pojkarna och flickorna presenterade sina leksaker. Flickornas teckningar var färggrannare och de skrev oftare ut namnet på sina gosedjur. Pojkarna hade i stället oftare skrivit varumärket på sina prylar, till exempel »mobil från Nokia«. Flickorna beskrev också oftare sina bästa leksaker som »fotboll«, »studsmatta« och »penna«, medan pojkarna tenderade att beskriva aktiviteter: »spela fotboll«, »hoppa studsmatta« och »rita«. Handlingskraftiga män och passiva och omhändertagande kvinnor är väletablerade stereotyper som återfinns bland leksaksvärldens dockor och figurer. Kanske kan skillnaden i barnens presentationer tolkas som att pojkar socialiseras till att vara aktiva och handlande subjekt i högre utsträckning än flickor. Något som de leksaker som yngre barn leker med kan ha bidragit till att förstärka.

Pedagogen Anders Nelson har bland annat forskat om könsstereotypa leksaker och deras effekt på barns lek. Enligt Nelson styrs barns lek i hög grad av hur leksakerna är konstruerade. Bland an-

nat uppmärksammar han att de figurer som riktar sig till pojkar, och oftast föreställer män, kan stå av sig själva och hålla i redskap. Flickornas dockor, som för det mesta föreställer kvinnor eller flickor, kan däremot inte stå av sig själva och har händer som inte kan hålla i redskap. Beroende på hur figurerna är konstruerade möjliggörs och begränsas olika handlingar.

Studien utgår från vad barnen berättar i intervjuerna och inte från observationer av vad de verkligen gör. Därför blir det svårt att studera hur könsstereotypa leksaker påverkar leken. Däremot visar intervjumaterialet att barnens uppfattningar om hur killar och tjejer är eller bör vara ofta utgår från barnfiktion, leksaker och andra föremål.

I barnens vardag blandas de bilder av kvinnor och män som finns i barnens fiktionsvärld med andra representationer, som antingen förstärker eller ger motbilder till dessa stereotypa representationer. I intervjuerna har barnen ofta svårt att sätta fingret på vad de tycker är utmärkande för pojkar och flickor. En del menar att skillnaderna finns där, men har svårt att förklara vad de består i. Andra hävdar bestämt att det inte finns några skillnader mellan pojkar och flickor. I samtliga områden är dock barnen överens om att det finns flicksaker och pojsaker och att flickor och pojkar, liksom kvinnor och män, skiljer sig åt när det gäller val av leksaker, kläder och andra ägodelar.

KARIN Tycker du att det är någon skillnad på hur tjejer är och hur killar är?

ACHMED Nej, de är samma sak som killar, men de får inte ta på sig killkläder.

KARIN Varför det?

ACHMED Därför de är tjejer och tjejer ska ta tjejklander och killar ska ta killkläder.

KARIN Men du tycker inte att det är någon skillnad på killar och tjejer?

ALYIA Nej, eller jo. Killar har bara byxor, tråkigt, och såhär coola frisyrrer. De mobbas också, det är problemet med dem. Tjejer gillar smink och parfym.

Flicksaker har generellt lägre status än pojsaker hos barnen. Det är mer tabu för pojkar att bryta mot könsnormen genom att exempelvis leka med dockor än vad det är för en flicka att leka med pojkleksaker. Ibland kan det vara larvigt även för flickor att leka med flicksaker. Vissa barn är mer försiktiga än andra när de dömer ut saker som de ogillar eller när de kommenterar andras beteenden.

KARIN Finns det några lekar som du tycker är barnsliga eller töntiga?

OSKAR Barbie.

KARIN Det är töntigt? Det skulle du inte vilja leka med.

OSKAR Nej.

KARIN Varför tycker du att det är töntigt då?

ANTON Vet inte.

Oskar tar inte upp det faktum att Barbie är starkt kodad som en flickleksak trots att det är den troliga anledningen till att han tycker att dockan är »töntig«. Överhuvudtaget är det vanligt att »tjejeleksaker« beskrivs som barnsliga och töntiga av både pojkar och flickor. När flickorna »växer ifrån« sina dockor kommenteras det högljutt, medan det tycks vara mer okomplicerat för pojkarna att sluta leka med sina leksaker. Andra pojkar tar mer öppet avstånd från Barbie och det visar sig i ett fall att hennes ställning som flickleksak är så stark att även den maskulina dockan Ken blir omöjlig som pojkleksak. I barnens berättelser beskrivs också vid flera tillfällen pojkleksakerna som normen, som flickleksakerna bryter mot. Till exempel finns »tjejelego« och »vanligt lego«, eller kort och gott – lego.

Bland några av barnen som ingår i studien är uppfattningen bland barnen att »killar bara leker krig« och att »tjejer bara leker med dockor«. I de intervjuer där flickor och pojkar intervjuas separat bekräftas detta. När pojkar och flickor intervjuas tillsammans

tar flickorna däremot ofta avstånd från flickleksakerna medan pojkarna fortsätter att berätta att de gillar krigsleksaker.

MAX Tjejer vill ju bara leka med Barbie.

HANNA Nej! Jag hatar Barbie.

LINUS Han menar Bratz.

HANNA Men jag hatar det också.

Bratzdockorna har så låg status eller kanske hög tjejfaktor (?) att ordet kan användas i förlöjligande syfte i andra sammanhang. (Intervjuarens uppfattning under intervjun är att barnen inte känner till att ordet används som beteckning på rika och snobbiga kids.) Som när Hanna från citatet ovan senare i samma intervju »ger igen«:

MAX Och jag tycker om Mange Schmidt!

HANNA Nej, han är fett dålig!

LINUS Han suger inte!

HANNA Jo, han suger! Han suger ju, den där Bratzkillen!

En utvald och kär
ägodel: en parfym-
flaska hemma hos
ett av barnen. Foto:
Jessica Wallin,
© Nordiska museet.

Färger är starkt könskodade och används flitigt av marknaden för att visa vilka varor som riktar sig till vem. I intervjuerna berättar flera flickor att de inte gillar klänningar och inte heller rosa kläder, som de tycker är fånigt.

KARIN Är det kul att köpa kläder tycker du?

NORA Mm.

KARIN Får du välja vad du vill ha då?

NORA Inte så ofta. Men han (pappa) köper svarta saker så jag blir ofta glad.

KARIN Ja.

NORA Min lillasyster säger att om du gillar svart då är du ingen riktig flicka.

KARIN Varför det?

NORA Vet inte.

Nora berättar senare att hennes lillasyster tycker om färgen rosa. Att rosa är en tjejfärg återkommer i flera intervjuer och kommenteras oftast av dem som upplever att de bryter mot den normen. Svart är den färg som flickorna oftast anger att de föredrar. Pojkarna tycker om de färger som de förväntas gilla och kommenterar inte detta i intervjuerna. En del flickor tar avstånd från »tjejgrejerna» och problematiserar genom sina färgval de könsroller de upplever att de tilldelats. Färgen rosa upplevs inte som kvinnlig utan som flickaktig. Flera flickor berättar att deras mammor hellre vill att de ska ha »rosa och bylsiga» kläder än de »svarta och tajta» som de själva föredrar. Att ta avstånd från rosa blir också att ta avstånd från en ålder som man anser sig ha lämnat.

Trots att budskapet från leksakstillverkarna, att pojkar och flickor är olika och ska leka med olika saker, är väl förankrat hos barnen, är det en uppdelning som är förhandlingsbar för många av de intervjuade barnen. De snäva könsrollerna som leksaksvärlden erbjuder luckras upp och krockar med andra värderingar som barnen möter i sin omvärld.

Eftersom skillnaderna mellan män och kvinnor och mellan poj-

Utrustning från en av många fritidsaktiviteter hemma hos ett av barnen.
Foto: Jessika Wallin,
© Nordiska museet.

kar och flickor framstår som viktig och tydlig hos leksaksfigurer och karaktärer i barnfilmer blir det ibland lättare för barnen att grunda sina egna antaganden om och erfarenheter av skillnader mellan könen på dessa stereotyper. Flera av barnen är ihop med varandra och det talas en hel del om vem som frågat chans på vem. Är man nybörjare är det svårt att veta hur man ska bete sig. En stor del av inspirationen tycks komma från barnfiktionens figurer och karaktärer. Några flickor tipsar om Bratz hemsida, där man kan göra »kärlekstestet« genom att fylla i sitt eget och någon annans namn för att se om man passar ihop. Inget av barnen kan riktigt svara på vad man gör när man är ihop. »Ingen aning«, svarar en pojke som har en »flickvän« i en annan skola. En annan pojke, Daniel, har tio flickvänner och kallar sig själv för tjejtjusare och raggarare. Trots att ingen vet vad man gör när man är ihop reagerar de två flickor som intervjuas samtidigt på att Daniel har flera flickvänner. »Men! Vem ska du gifta dig med?!« De reagerar också på att Daniel inte är den som har initierat förhållandena.

SARA Har någon sett en tjej, vad heter det, fråga chans på en kille? Det borde vara en kille som frågar chans på en tjej.

KARIN Varför det?

SARA För liksom, jag tycker att det känns lite konstigt när såhär, just en tjej såhär; vill du vara en pojkvän?

SANNA Ha haha.

SARA Ha ha, det är såhär värsta konstigt!

KARIN Varför är det så då? Att killen ska fråga och inte tjejen?

SANNA Men det är så det ska vara.

SARA Det är mera kärleksvis då.

SANNA Ja.

SARA Ja det är mera vanligt, det är mer kärleksvis.

SANNA Som i prinsessvärlden och sånt.

DANIEL (Fnyser.)

SANNA Det är väl inte prinsessan som ska pussa han, bara; ursäkta; Mmm! Och prinsessan som ska dansa med han, bara ahh –...

Leksakerna har förändrats med tiden på alla områden utom när det gäller könsroller. I intervjuerna svarar barnen ofta att det inte är någon skillnad på hur killar och tjejer är, men att de skiljer sig åt när det gäller leksaker och andra prylar. En vanlig förklaring till leksakernas könsstereotypa utformning är att leksaksmarknaden är internationell och att de jämställdhetsideal som råder i Sverige inte finns i andra länder. Ytterligare en förklaring till att leksaker-na är så könskonservativa kan vara deras ställning som starka nostalgiföremål för vuxna.

Leksaker är redskap i barns lek och det är viktigt att komma ihåg att barn aktivt omprövar och utforskar sina möjligheter i leken. De accepterar inte passivt alla de meningserbjudanden som omvärlden ställer till deras förfogande. Lek utmärks per definition av kreativitet och fantasi. Samtidigt uppstår varken kreativitet eller fantasi i ett kulturellt vakuum, ur ingenting. Barns handlingar är relaterade till den verklighet de har direkt eller indirekt erfarenhet av. De färdiga leksaker de kommer i kontakt med innehåller givna meningserbjudanden. Därför kan de könsstereotypa leksakerna begränsa barnen och bidra till förlegade föreställningar om skillnader mellan könen.

Lego eller mörk choklad – barnsaker och vuxensaker

Den materiella kulturen är full av kodade budskap och vardagliga föremål fungerar ofta som markörer för gränser mellan olika grupper. De prylar vi väljer att omge oss med blir till identitetsmarkörer i mötet med andra och fungerar som symboler för vår tillhörighet. Ålder är ett av många sätt att kategorisera människor på och spelar en viktig roll i hur vi uppfattar oss själva och andra. Från ett barns perspektiv signalerar de vuxnas föremål makt och mognad. I förskolan, i skolan och på fritids har personalen nyckel till låsta klassrum och barnförbudna skåp. De har kafferastrer, vuxentoalett och personalrum. Barnen i sin tur har sina leksaker, sina pysselgrejer och sin toalett. Föremålens barn- respektive vuxenstatus behöver

dock inte vara fast och given utan framstår ofta som öppen för förhandling i barnens berättelser.

I dag är det svårare än tidigare att skilja på aktiviteter och föremål avsedda för vuxna och barn. Det får konsekvenser för det tidsperspektiv som finns inbyggt i konstruktionen av barn som blivande vuxna. Tidigare ansåg man ofta att barnen långsamt växte in i kulturen och med tiden lärde sig att behärska de vuxnas kultur och bli fullvärdiga medlemmar av samhället. I dag, när barn har tillgång till produkter och medier riktade till vuxna, och barn och vuxna samlas i aktiviteter som shopping eller tv-spelande, har barnen andra möjligheter än tidigare att förstå och ta till sig de vuxnas kultur redan innan de vuxit upp. Det innebär inte att de blir vuxna i stället för barn. De står med ett ben i den särskilda barngenre som riktar sig enbart till dem och har samtidigt inblick i de vuxnas värld.

Kläder är viktiga identitetsmarkörer och framhålls ofta som kära ägodelar av barnen själva. Foto: Jessika Wallin, © Nordiska museet.

Barnen visar i intervjuerna att de har utvecklat en kompetens att kunna växla mellan ett barns perspektiv och ett mer vuxet sätt att se på olika företeelser. Det blir ofta tydligt att de vill visa sin mognad i relation till de föremål som de omger sig med. Genom att behärska de vuxnas föremål kvalificerar barnen sig själva för en annan position. Nioåriga Maria berättar med stor inlevelse om den härliga shoppinggalleria som ligger nära hennes pianofröken inne i stan, där det finns en butik som säljer pärlor och ett kafé med »jättegod caffe latte«. På frågan om hon dricker kaffe svarar hon förvånat: »Nej, men...«. Andra barn i studien berättar att de föredrar en liten bit av »mammans mörka choklad«, som är mycket »nyttigare och godare« än vanlig choklad, framför det färgglada godis som vanligtvis erbjuds barn.

Leksaker riktar sig specifikt till barn och är unika som föremål därför att de tillverkas av vuxna för barns lek. Leksakstillverkarna är noga med att segmentera sina målgrupper och anger noga vilka produkter eller leksaker som hör till vilka åldrar. Barnen visar också tydligt i intervjuerna att de vet vilka föremål de »vuxit ifrån« och vilka de ännu inte »vuxit i«. Leksakstillverkarna delar ofta in leksakskonsumenter i ålderskategorier, från tre månader till åtta år – den ålder då de räknar med att barn slutar önska sig leksaker. Barn över åtta år kan fortfarande leka med Starwarslego eller radiostyrda flygplan enligt rekommendationerna på en leksaksbutikskedjas hemsida, men anses för gamla för att leka med dockor. De önskelistor som samlades in julen 2008 visar att de flesta önskar sig saker som riktar sig till deras ålder, eller helst till lite äldre barn.

När leksakstillverkarna väljer att sätta »bäst före-datum« på sina konsumenter försäkrar de sig samtidigt om att barnen kommer att »växa ifrån« sina saker i lagom snabb takt och ständigt önska sig nya. »Problemet« för den som vill sälja mycket leksaker är att barnen går vidare för snabbt. Journalisten Katarina Bjärvall skriver i boken *Vill ha mer – om barn, tid och konsumtion* att leksaksindustrin är bekymrad över att den ålder då barn slutar leka med leksaker sjunker. De kallar fenomenet för KAGOY – *Kids Are Getting Older*

Younger – och förklarar det med det ökade antalet ensamstående föräldrar som ger barnen större ansvar än tidigare samt med barns tillgång till medier riktade till vuxna. Ytterligare en förklaring till barns ointresse för leksaker är marknadsförarnas satsningar på att vidga marknaden för vuxenprodukter till att även omfatta barn. Effekten blir att barn önskar sig mobiltelefoner och kläder i stället för leksaker.

Detta tolkas ofta av vuxna som att barnen har slutat leka och blivit vuxna i förtid. Men att barnen hellre vill ha mobiltelefoner eller dataspel behöver inte betyda att de inte leker, bara att »leksaker» ser annorlunda ut än tidigare. Begreppet leksak förknippar barnen i studien ofta med småbarn och många ger uttryck för att de är på väg att växa ifrån eller tröttna på sina leksaker. Skillnaden är stor mellan de yngsta barnen i studien som går i tvåan och de äldsta som går i femman. De flesta barnen i studien leker ändå med leksaker även om själva ordet leksak kan ha en negativ klang redan bland åttaåringarna:

KARIN Har du några leksaker?

ELIAS Nej, bara lego.

KARIN Brukar du leka med det?

ELIAS Nej, jag brukar bara bygga bilar.

Det blir viktigt för barnen att kunna motivera bruket av olika föremål. Lekar med barnsliga leksaker som Barbiedockor kan till exempel passera om det sker med förevändningen att man leker med yngre syskon. Lego är okej så länge man »bygger» och inte »leker», liksom gosedjur som gärna får ligga på sängen som prydnad men som blir töntiga om de ges namn och om man leker med dem. Både pojkar och flickorna i årskurs 3 ritar gosedjur på temat »Mina leksaker». Flickorna i citatet nedan går i årskurs 4 i ett annat område:

KARIN Vad har ni för grejer hemma då? Har ni leksaker?

JULIA, MIRANDA, DILVAN Fniss, fniss...

JULIA Neej!

MIRANDA Nej, hi hi.

JULIA Jag gedde dem till mina småsyskon.
KARIN Ni har gosedjur då?
MIRANDA Jo.
DILVAN Jo, jag har ...
JULIA Fast de brukar vi inte leka med.
DILVAN Jag brukar ha dem på sängen.

Både vuxna och barn mäter sitt eget och andras beteende mot mallar, eller normer, för vilket beteende som är normalt vid en viss ålder. Etnologen och barnforskaren Barbro Johansson beskriver det som att »göra generation« och att »göra ålder«, på samma vis som man brukar tala om att »göra kön«. Genom aktiv handling och genom att använda ting som förknippas med olika åldrar, placerar man sig själv och andra i en åldersordning. Att göra ålder innebär också att man förhåller sig till ett »Annat«, antingen i form av individer i andra åldrar, eller till sig själv i olika åldrar.

Att vara barn är att veta att man ska bli äldre och barnen i studien ger uttryck för ett slags utvecklingstänkande i relation till de ägodelar de har och önskar sig. Flera barn berättar till exempel om drömmar om häftiga bilar eller motorcyklar i framtiden. Motorcykeln föregås av en åtråvärd moppe på femtonårsdagen, men har än så länge formen av en cool cykel eller cross. Barnen markerar också tydligt avstånd mot de leksaker de har vuxit ifrån och slutat leka med.

MINNA Det är oftast ganska stökigt i mitt rum. Jag har ett skrivbord och allt är blått såhär. På väggarna har jag affischer. Vi skulle ha en kompis hemma en gång, och hon är ganska larvig. Då skulle vi lura henne att vi också var larviga och då satte vi upp lite såhär prinsessaffischer och sånt.
KARIN Är det larvigt? Prinsessor?
MINNA Det är sånt där som man gillade förut, när man var yngre, typ sex år.
KARIN Så det är barnsligt?
MINNA Ja.

Att ålder och mognad går att mäta i antalet levda år är väl etablerat bland barnen och kan tydligt avläsas i de åldersgränser som omger dem. En pojke kommenterar att hans kompis mamma gifte sig som sextonåring med: »Då får man ju inte ens ta körkort!«

Flera barn tar upp åldersgränser på filmer och datorspel under intervjuerna. Att tänja på gränserna och att få tillstånd att spela spel med hög åldersgräns är åtråvärt för många. Nedan diskuterar åttaåringarna Micke och Linus de åldersgränser marknaden anger kontra de gränser föräldrarna sätter.

MICKE Ja, Gudfadern, ja. Fast det får inte jag spela.

KARIN Är det för läskigt eller?

MICKE Nej, det är bara från 18 år. Det är högsta gränsen. Fast det finns ett spel som är från 12, och då åker man så här och skjuter ner plan, bara; poff, poff!

LINUS Vadå? Jag får köra spel från 12 år.

MICKE Ja men, det får ju vem som helst.

Hemma hos ett av barnen: ett pojkrum. Foto: Jessika Wallin, © Nordiska museet.

LINUS Jaha, men inte ...

MICKE Jag har kört från 16, boxning, bara – poffpoff.

LINUS Anton som gick i tvåan när jag gick i ettan, han fick bara spela de spelen från sju och tre år, hi hi.

Barnen tar avstånd från det som är barnsligt och vill ofta visa sig mogna på olika sätt. Att vara mogen behöver dock inte innebära att man har många ägodelar med vuxenstatus. Ibland kan det i stället betyda att man är mogen nog att inse vad som är bra för barn och vad som inte passar den ålder man tillhör. »Jag brukar titta på barnprogram, inte sånt där folk dör och sådär«, berättar en pojke. Sedan lägger han till att han förresten inte tittar så mycket på tv överhuvudtaget. Han är hellre ute och »får frisk luft«. Genom att själv agera moget och axla en vuxenroll blir det han själv som förstår sitt eget bästa och anger riktlinjer för sitt agerande. Barnen vet att vissa saker anses som lämpliga för barn och visar ofta en medvetenhet om den diskurs som finns kring »barns bästa«. Ibland svarar barnen på intervjufrågorna så som de tror att de bör svara. En pojke försäkrar till exempel att han bara ser på »barntillåtet«, men säger sedan att Quentin Tarantinos film *Kill Bill* är en av hans favoritfilmer. I citatet nedan berättar Karl om sina medievanor.

KARL Jag brukar inte titta så mycket på tv. Jag brukar spela dator eller hitta på något. Nu spelar jag inte så mycket, men förut då brukade jag liksom bara äta och sen titta på tv eller spela data, så det blev helt enkelt för mycket data-spelande, så en dag...

KARIN Ja, kom du på det själv då eller? Att du spelade för mycket?

KARL Ja, jag kom på det själv.

Sammanfattningvis har gränserna mellan barns och vuxnas föremål blivit luddigare och fler icke åldersbundna arenor har uppkommit där barn och vuxna kan mötas på åtminstone delvis liknande villkor. Samtidigt finns mycket tydliga åldersangivelser på produkter som riktar sig till barn. Det finns ett tydligt utvecklingstänkan-

de i leksakernas åldersangivelser som återspeglas i barnens sätt att prata om sig själva. Tydliga åldersgränser gör det också lättare för barnen att »göra ålder« och förhålla sig till olika ideal. »Ålderskodade« föremål blir tydliga redskap i barnens åldersrelaterade identitetsarbete.

Den kommersiellt avgränsade barnkulturen medför också att det finns områden där barnen har större kunskaper än vuxna. Kommersialismens symbolvärld fungerar ofta som en gemensam erfarenhetsvärld för barn i dag att leka med och associera kring utanför de vuxnas insyn. En stor del av barnens samtal och lek kretsar kring filmer eller figurer som de känner till eller har sett. Barnen känner sig självsäkra på de områden de själva behärskar, men kunskaperna värderas sällan högt av vuxenvärlden. Till exempel finns forskning som visar att populärkulturen spelar en viktig roll när barn i dag lär sig läsa och skriva. Genom leksakskataloger och Pokémonkort lär de sig känna igen ordbilder, och de kan tidigt skriva önskelistor, rita av logotyper och skriva produktnamn. Carina Fast är lektor vid Institutionen för didaktik vid Uppsala universitet och hennes forskning visar att barnen får erfara att populärkulturen inte är välkommen i skolan. När barnen föreslår ord som »Pokémon« som exempel på ord som börjar på P tillrättavisas de av läraren som i stället skriver »Päron«, »Polis« och »Pappa«.

Smak, stil och klass – likheter och skillnader

Barn beskrivs oftare som en enhetlig grupp än andra grupper. Kategorin barn tycks överskugga alla andra kategorier. Till exempel beskrivs kvinnor och män sällan i samma generella ordalag eftersom man vet att det finns stora skillnader både på individnivå och när det gäller kulturell och social tillhörighet.

Studien *Barn tar plats* hade ett tydligt jämförande perspektiv där barns vardag och lek i olika områden i Stockholms boendesegregation beskrevs som kontraster till varandra. Det finns inte utrymme här att redogöra för alla de skillnader som framkom i materialet men det är viktigt att påminna om att det finns tydliga skillnader

mellan olika grupper i samhället som även avspeglas i barnens leksaker och preferenser. Förr var fabrikstillverkade leksaker bara till för de rika barnen. I dag kan de flesta köpa leksaker, om än i olika utsträckning. Det innebär emellertid inte att alla barn har och önskar sig samma leksaker. Barns preferenser, eller smak, påverkas av den stil människor runt omkring dem har, och står i direkt relation till de upplevelser och erfarenheter de får genom det samhälle de lever i.

Till exempel finns det skillnader i hur väl insatta barnen i olika områden är i de vuxnas kultur och i hur barnen pratar om flickor och pojkar. De barn i artikeln som pratar om caffè latte och mörk choklad bor i det område som kallas Villastaden. Samma barn är noga med att tala om att de själva vet sitt eget bästa och att de kan välja rätt leksaker och filmer med samma kompetens som de vuxna. Samtidigt som barnen i Villastaden har stor inblick i de vuxnas

Tisdagskväll i pojkrummet hemma hos ett av barnen.
Foto: Jessika Wallin,
© Nordiska museet.

liv framstår föräldrarnas önskan att kontrollerna innehållet i det som barnen har tillgång till tydligare i Villastaden än i miljonprogramsområdena och i Bruksorten.

I miljonprogramsområdena har barnen och de vuxna i studien inte samma inblick i varandras liv och det framstår inte heller som ett ideal från någon av parterna att de ska ha det. Barnen har sina egna saker, de leker ute utan vuxna närvarande och ser på andra teveprogram än de vuxna. Här är det i stället ungdomarnas föremål man vill ha. Adidasskor och SL-kort står betydligt högre i kurs än kaffe och mörk choklad. Eva Lis Bjurman fann redan i sin studie att barnen i 1970-talets miljonprogramsområden hade en »egen barnkultur« i högre utsträckning än andra barn. Barnen i Norrorten och Söderorten har oftare leksaker som marknadsförs direkt till barn och inte till vuxna medan barnen i Villastaden oftare har föremål som riktar sig till dem via vuxenvärlden. Dels handlar det om leksaker som riktar sig till barn, men marknadsförs till vuxna, så som »mattspel«, dels om dyra vuxenföremål, till exempel Ipod som barnen har förhandlat sig till.

När det gäller pojsaker och flicksaker resonerar barnen ganska lika i de olika områdena. Skillnaderna mellan pojkars och flickors saker är tydligare bland de yngre barnen än bland de äldre. En skillnad är dock att föremålens flick- respektive pojkestatus framstår som mer förhandlingsbar i Villastaden än i andra områden. Där tar många barn avstånd från det som är tjejigt utan att kalla det för flicksaker och många flickor förhåller sig kritiskt till vilka föremål eller färger de förväntas tycka om på grund av sitt kön.

Naturligtvis finns även skillnader som beror på olika ekonomiska förutsättningar. Att det finns skillnader mellan barnens leksaker kan utläsas i de föremål som samlats in till museet även utan det sammanhang som studien ger leksaksinsamlingen. Bland de leksaker som en skolklass i miljonprogramsområdet Söderorten skänkte till museet finns till exempel en Barbiedocka. Dockan beskrivs av flickan som skänkte den som den första leksak hon fick när hon kom till Sverige som femåring. Barbiedockan heter Magdalena och var länge flickans enda leksak. Efter en tid i flickans ägo fick hon

lila hårslingor och ny frisyr, en tatuering på ryggen och en pojkvän, Ken. Berättelsen sätter leksaken i ett sammanhang och gör Magdalena till ett fint museiföremål. Men även den som endast tittar på dockan, flickans ålder och namn samt det datum den skänktes till museet kan dra slutsatsen att Barbiedockan, som är tillverkad i början av 1980-talet, måste ha varit begagnad när den köptes åt flickan. Något som påminner om att alla barn i Stockholm i dag inte har nya, dyra leksaker.

Tre kompisar lyssnar på musik tillsammans. Foto: Jessika Wallin, © Nordiska museet.